

ДЕРЖАВНА ВЛАДА УКРАЇНИ В БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ В ОРГАНАХ ПРАВОСУДДЯ

У статті розглядаються дії органів державної влади, Президента, Служби Безпеки України, правоохоронних органів та ін., спрямовані на боротьбу з корупцією в органах правосуддя, аналізується проведений моніторинг населення щодо його поглядів на діяльність судової системи в Україні. Робиться акцент на подальше врахування Верховною Радою України та Президентом пропозицій щодо реформування судової системи й прискорення розробки законодавства, яке б передбачало всі недоліки та специфіку сталої нормативної бази.

Ключові слова: державна влада, державне управління, органи правосуддя, судова система, взаємодія, корупція, прийняття законів, реформування.

В статье рассматривается деятельность органов государственной власти, Президента, Службы Безопасности Украины, правоохранительных органов и др., направленные на борьбу с коррупцией в органах правосудия, делается анализ проведенного мониторинга населения относительно его взглядов на деятельность судебной системы у Украины. Делается акцент на последующие действия Верховной Радой Украины и Президентом касательно предложений реформирования судебной системы и ускорения разработки законодательства, которое бы учитывало все недостатки и специфику действующей нормативной базы.

Ключевые слова: государственная власть, государственные управления, органы правосудия, судебная система, взаимодействие, коррупция, принятие законов, реформирование.

In the article activity of public, President, Security of Ukraine Service, law enforcement authorities and other authorities is examined directed on the fight against a corruption in the organs of justice, the analysis of the conducted monitoring of population in relation to their looks on activity of the judicial system at Ukraine is done. An accent on subsequent is done actions by Supreme Soviet of Ukraine and President of suggestions of reformation of the judicial system and acceleration of development of legislation which would take into account all failings and specific of operating normative base.

Key words: state authority, state administrations, organs of justice, judicial system, cooperation, corruption, acceptance of laws, reformation.

Метою даної статті є розгляд та аналіз діяльності органів судової влади щодо здійснення правосуддя в сучасній Україні, яка потребує вивчення, вдосконалення та швидкого прийняття законодавства, що дало б змогу працювати незалежно, ефективно, швидко та прозоро. Це потягне за собою суттєві зміни в державному управлінні та політиці, а врахування нових тенденцій, рекомендованих ЄС до змін у законодавстві, позитивно позначиться на європейській інтеграції України.

Принцип самостійності судів і незалежності суддів, закріплений у ст. 126 Конституції України [1] та ст. 14 ЗУ «Про судоустрій України» [2], багато в чому обумовлюється відносинами підпорядкування як між судами різних ланок, так і всередині окремих судів. Про самостійність і незалежність суддів можна говорити довго й

завзято, проте хотілося б зупинитися на питанні, яке впливає на рівень корупції в українських судах, розподіл справ.

Як би судді не заперечували проти слова «корупція», однак вона існує в судовій владі. І найяскравіше підтвердження – розподіл судових справ головою суду за суто суб'єктивними критеріями. Відтак суддя стає залежним (або залежним за згодою) від волі голови суду. То про яку незалежність у здійсненні судочинства йдеться, якщо, наприклад, існують факти розподілу справ залежно від можливостей впливати на суддю з конкретної справи у випадках особистої зацікавленості голови суду чи впливу на нього ззовні? Самі судді визнають, що на практиці така залежність є досить поширеним явищем й інколи виявляється навіть у прямих «рекомендаціях» голови суду щодо того, яке рішення потрібно винести в

конкретній справі. То чому тоді не називати такі речі своїми іменами, а саме: корупцією у лавах суддів? Адже корупція – це злочинна діяльність, яка полягає у використанні посадовими особами (якою, безперечно, є судді) їхніх прав і службових можливостей для особистого збагачення.

Не усунувши згадані недоліки в практичній діяльності судів, важко буде змінити й психологію залежності суддів від явно незаконних розпоряджень голови суду чи його заступника. Тому для унеможливлення втручання в пов'язану з розглядом судових справ діяльність суддів ВСУ розробив проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [4] (щодо автоматизованого розподілу справ між суддями), у якому запропонував запровадити автоматизований порядок розподілу справ між суддями на випадковій основі за допомогою автоматизованих систем без втручання голів суду чи їх заступників. Верховний суд країни пропонує на законодавчому рівні закріпити принцип, за яким однією з гарантій самостійності судів і незалежності суддів є автоматизований розподіл справ між суддями на випадковій основі, а на рівні відомчих нормативних актів – залежно від місця суду в судовій системі України, чисельності суддів тощо. Фактично йдеться про зміну порядку розподілу справ між суддями відповідно до положень закону.

Законопроектом пропонується доповнити Закон України «Про судоустрій України» та Закон України «Про статус суддів» [3], яка однією із засад здійснення правосуддя в Україні визначає автоматизований розподіл справ між суддями на випадковій основі. Зокрема, автоматизований розподіл справ між суддями на випадковій основі запропоновано здійснювати під час реєстрації в суді кримінальних справ, позовних заяв, заяв, клопотань, скарг, а також інших документів, які можуть бути предметом судового розгляду. При визначенні персонального складу суду для розгляду конкретної справи за допомогою автоматизованої системи враховується черговість, ступінь завантаженості, спеціалізація кожного судді, а також вимоги процесуального закону. Порядок формування автоматизованої системи розподілу справ між суддями на випадковій основі й затвердження розробленої державною судовою адміністрацією процедури такого розподілу покладеться на Раду суддів України (зміни до статей 116 і 126 цього Закону). У проекті запропоновано на рівні принципів кримінального, цивільного, господарського й адміністративного судочинства встановити розподіл справ між суддями на випадковій основі, що здійснюється за допомогою автоматизованої системи з урахуванням черговості, ступеня завантаженості, спеціалізації судді, а також вимог процесуального закону [4].

Але залишається незрозумілим, по-перше, чому цей законопроект, направлений до Національної комісії зі зміцнення демократії й утвердження верховенства права 25 червня 2008 р., і досі не розглянутий у Верховній Раді, коли Президент та

ВРУ наперебій на всіх головних телеканалах країни «борються» з корупцією. Виникають якісь суперечливі дії між ними, та впливає висновок, що Президент це робить самостійно. Адже підконтрольні Президентові Генеральна Прокуратура України й Служба Безпеки України у цьому йому не допомагають. Яскравим прикладом є жорстка критика 21 січня 2009 р. співголів Міжвідомчої робочої групи з протидії корупції: виконуючого обов'язки голови СБУ В. Наливайченка й Генерального прокурора України О. Медведька з боку колишнього Президента В. Ющенка. За словами колишнього глави держави, правоохоронні органи працюють неефективно, немає координації, конкретних результатів, які очікувалися при створенні Міжвідомчої робочої групи. Президент підкреслив, що Міжвідомча робоча група мала вдосконалити взаємодію органів прокуратури, СБУ, внутрішніх справ, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у питаннях запобігання й протидії корупції [5].

На думку автора, дійсно сьогодні в суспільстві немає того, хто б не говорив про корупцію в судовій системі. Однак при значній корумпованості судової гілки влади за 2009 рік жодного судді не засуджено. До суду за цілий рік направлено лише 26 кримінальних справ стосовно представників судової системи.

По-друге, дивує, що ВСУ за підтримки уряду й значної частини депутатського корпусу не спромігся розглянути та прийняти відповідний проект закону в парламенті. Скільки ж часу ще потрібно?

На думку автора, для швидшого винесення рішення про його прийняття слід направити його до розгляду в Парламенті як невідкладний.

Такого висновку можна дійти, проаналізувавши повідомлення прес-центру СБУ за 2009 р. Зокрема, підбиваючи підсумки розширеної колегії СБУ (27 жовтня за минулий рік), на якій розглядався пріоритет в аналітичній роботі Служби, наведено приклади боротьби з корупцією в судах [6], витяги з яких наведені нами: «У ході спеціалізованої операції під час одержання хабара в сумі 700 дол затримано голову одного з районних судів Миколаївської області, стосовно якого Генпрокуратура порушила кримінальну справу за ознаками ч. 2 ст. 368 ККУ. У результаті подальшого документування протиправної діяльності посадовця встановлені ще 5 випадків отримання ним хабарів, за даними фактами порушені кримінальні справи».

«Прокуратура Львівської області порушила кримінальну справу стосовно заступника голови одного з місцевих судів Львівської області за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 ККУ, причетного до вимагання та одержання хабарів за винесення завідомо неправомірних рішень у судових справах».

«Голову Коломийського міського районного суду Івано-Франківської області засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 ККУ, та призначено покарання у вигляді 3 років позбав-

лення волі з конфіскацією майна, позбавленням кваліфікаційного класу та заборонаю обіймати посаду судді».

«За ч. 2 ст. 364 ККУ до 3 років позбавлення волі умовно з позбавленням права обіймати посади, пов'язані із судовою діяльністю, засуджено суддю Великолепетинського районного суду Херсонської області».

«Судді Івано-Франківського міського суду за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 ККУ, призначено покарання у вигляді 1,5 років обмеження волі».

По лінії боротьби з корупцією та організованою злочинністю викрито 919 злочинів у сфері службової діяльності, порушено 151 кримінальну справу за ознаками хабарництва, виявлено 1684 корупційних проявів, з яких 35 – з боку державних службовців 1-3 категорій. До адміністративної відповідальності у вигляді штрафу було притягнуто 1297 посадових осіб.

У повідомленні також йдеться про створення в структурі СБУ «департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, який безпосередньо організовує, координує та здійснює інформаційно-аналітичну діяльність у Службі безпеки України» [7].

Не секрет, що в Україні діють незалежні представництва Ради Європи з питань реформування судової системи України на базі прийнятої Концепції про судово-правову реформу в Україні. Так у кінці листопада минулого року в Києві презентували оціночний звіт Групи європейських держав проти корупції (GRECO) щодо стану корупції в Україні, згідно з яким «Україну вважають державою із високим рівнем корупції, і ця проблема в державі є системною та поширеною».

У звіті GRECO зазначено, що корупція в Україні вразила все суспільство, державні інституції, зокрема судову систему на центральному та місцевому рівнях. Натомість, як повідомила прес-секретар Львівської обласної прокуратури М. Гайовська, у провадженні прокуратури кримінальних справ, порушених проти суддів, немає взагалі [8].

Єдине, чого не бояться в Україні, – це говорити про позицію українських громадян. Згідно з результатами дослідження «Корупція в судовій системі України: думки і погляди населення», яке з 12 до 21 жовтня 2009 р. провели експерти проекту «Гідна Україна» (фінансова підтримка – агентство США з міжнародного розвитку (USAID), – «Газета»), 63 % українців вважають корупцію в судовій системі дуже поширеною, 22 % – більш поширеною, ніж обмеженою, 13 % респондентів не змогли відповісти на це запитання, лише 1 % опитаних вважає, що корупції в українських судах немає взагалі. Проте, як зазначив керівник проекту Юхані Гроссман, це дослідження є суб'єктивним і може недосконало відображати дійсність. Результати опитування оприлюднили під час «круглого столу», який був присвячений проблемі зловживань у судовій системі.

Найбільш корумпованою судову систему вважають на півдні України (67 %), найменш

корумпованою – на Заході (59 %). Характерно, що корупційними лідерами, за результатами опитування, виявилися судді (53 %), прокурори й адвокати (відповідно 51 % і 48 %). На думку населення, найсильніше корупційні схеми діють під час винесення судових рішень (43 %), призначення та вибору суддів (39 %) та в адміністративній системі суду (37 %). Цікаво, що половина населення України вважає дії влади, спрямовані проти корупції, неефективними.

За словами координатора напрямку «Судова система і судова реформа» фонду «Право і демократія» А. Бурого, насамперед варто досліджувати причини, які передують вияву корупції. Серед таких, на його думку, нечіткість процедури розгляду справ, неефективність судової системи України, непрозорість процедури призначення суддів на посаду тощо. Водночас А. Бурий зауважив, що навіть ті люди, які жодного разу не зверталися до суду, мають усталену думку щодо корумпованості українського суду.

На думку правового експерта проекту «Моніторинг доступності до суду в Україні» Руслана Таратули, така оцінка є емоційним виявом громадської думки про судову систему України. Характерно, що люди під час опитування часто наголошували, що «без грошей немає сенсу звертатися до суду». «Але, зауважте, що більшість хабарів дають добровільно. Це ніби оплата за «правильне і законне рішення», – наголосив пан Тарантула [9].

Експерт-адвокат вважає, що рівень етичної і правової відповідальності суддів є низьким, а механізми дисциплінарної відповідальності в державі не діють. Натомість, за словами адвоката, члена Львівської обласної колегії адвокатів Л. Островської, порушити кримінальну справу проти судді може кожен слідчий прокуратури.

На думку експертів, одна з основних причин корупції – низька оплата праці. Адже зарплата українського судді – 500 доларів – і справді є недостатньою, зважаючи на складність роботи та рівень відповідальності. Український суддя щомісяця розглядає в середньому 140 справ, з яких 40 цивільних, понад 40 кримінальних, а решта – адміністративні. Якщо зарплату підвищать, то суддя не лише зможе жити з чесного прибутку, а й дорожитиме своєю посадою.

Зменшити рівень корупції, на думку фахівців, могло б також і запровадження системи обирання судді на посаду. Проте для цього передусім потрібен чіткий дієвий механізм і обґрунтування того, хто може бути виборцями. Цікаво, що в американській судовій системі зі спеціального вісника суду громадяни можуть дізнатися про роботу конкретного судді.

На думку автора, щоб зруйнувати корупцію, варто також заборонити слухання справи в кабінеті судді, практику призначення головою суду конкретного судді для розгляду тієї чи іншої справи (це повинен визначати комп'ютер шляхом випадкового вибору) та ретельно добирати суддів

на посади. Як розповіла Л. Островська, минулого року в Києві з 50 претендентів на посаду суддів 16, але ж через різні причини, так і не затвердили.

В Україні існує безліч випадків, коли суддя не був покараний, системно допускаючи навмисні порушення законодавства при ухваленні рішень. Тож варто законодавчо встановити та розширити підстави для дисциплінарної відповідальності суддів (внести до Закону України «Про корупцію») [6].

Наприклад, це порушення принципу рівності громадян перед законом і судом, недбале виконання службових обов'язків, відмова або нехтування самовідводу, коли цього вимагає закон, навмисне порушення процесуальних норм, порушення таємниці судового розгляду, неодноразові й необґрунтовані затримки у розгляді справи й ухваленні рішення, неодноразове зловживання службовим становищем з метою одержання зиску для себе чи інших осіб, будь-яка інша поведінка, що компрометує суддю і підриває довіру до судової влади. Необхідно накласти визначені адміністративні штрафні санкції у розмірі від 10 до 50 середніх заробітних плат судді на займаній посаді залежно від провини.

На думку автора, необхідно також усунути протиріччя щодо переліку суб'єктів ініціювання дисциплінарного провадження, законодавчо визначити поняття проступків, що порочать звання судді. Обов'язково слід розширити перелік дисциплінарних стягнень, що встановлений законом «Про статус суддів», такими, як звільнення з посади голови суду (його заступника) та попередження судді.

Показове покарання судді-хабарника значно вплинуло б на корупціонерів, – впевнені експерти. За результатами опитування, оприлюднення у ЗМІ справи про суддю Зварича примусило замислитися чимало громадян та працівників правосуддя. А от антикорупційних дій уряду не помітили ні громадяни, ні компанії, ні самі правоохоронці, – засвідчує дослідження. Громадяни – за впрова-

дження жорсткіших заходів у боротьбі з корупцією. Зокрема, вони закликають посилити санкції проти служителів Феміди, які вчинили злочин. Адвокати вимагають судової реформи і скаржаться на затягування судових процесів. У той час, як суддя відкладає справу, як-то кажуть, на невизначений термін, люди роками сидять у слідчих ізоляторах. А проблема в тому, що дуже багато суддів перебувають «на гачку» у міліції та прокуратури, це вказує на те, що в кожного начальника райвідділу, в кожного районного прокурора є багато своїх суддів. Друге – це затягування справи. У нас на сьогодні немає розгляду кримінальних справ, люди сидять у СІЗО роками.

Тому можна наголосити на тому, що відповідно до міжнародних стандартів кандидати на посаду суддів повинні бути чесними та здібними особами, які мають добру підготовку, рівні права на посаду судді [10]. А, на думку автора, посаду судді потрібно зробити виборчою, та затвердити це законодавчо (внести до законопроекту «Про судоустрій», «Про статус суддів»).

Ще слід зазначити, що ці факти вказують на необхідність термінового проведення судової реформи. Але ж деякі політики вважають, що суспільство України не готове до судової реформи. І хоч на сьогодні це стало очевидним, виходячи з невдач їх здійснення з 1992 року і до сьогодні, кроки удосконалення судової системи вкрай загострили суперечливості між правовим інтересом суспільства і державою, яка реалізує судову владу з упередженим результатом пригнічення свободи, розриваючи органічний зв'язок суду і демократії [11]. Тому основним питанням судової влади є питання держави, основу якої, в свою чергу, становить питання демократії як інструмента свободи. Ці питання обов'язково будуть вирішені, тому що демократія, як зауважено ще Аристотелем, полягає також у позачерговій зміні володарювання на підкорення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про судоустрій України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Закон України «Про статус суддів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо автоматизованого розподілу справ між суддями на випадковій основі)» від 14.05.09 реєст. № 4476 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/>.
6. Закон України «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Микола Ларін. *Правовий тиждень*. № 4, 27 січня – 2 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osipov.kiev.ua/novosti>.
8. Концепція судово-правової реформи в Україні: схвалено постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-ХІІ // ВВРУ. – 1992. – № 30. – Ст. 42.
9. Квас Г. *Дзеркало тижня*. – 2009. – № 29 (28 вересня – 3 жовтня). – С. 6.
10. Шицький І. Судова влада у контексті розбудови правової держави / І. Шицький // *Право України*. – 2009. – № 5. – С. 36.
11. Скомороха Л. Конкурсний добір кандидатів на посади суддів: Міжнародний досвід і вітчизняні реалії / Л. Скомороха // *Право України*. – 2009. – № 4. – С. 70-78.

Рецензенти: Іванов М.С. – д.політ.н., професор;
Колесніченко Н.М. – к.н. з д.у., доцент